

WAT VOORAF GING

Over vriendschap wordt wel eens gezegd dat ze een bewegende grens is. Een grens van inzicht, niet alleen in jezelf of de ander, maar in een mogelijke, nog onervaren toekomst.

Twee vrienden schrijven elkaar jarenlang, van heel ver. De één doet dat op zo'n manier dat de andere zich genoodzaakt voelt er een boek van te maken. De dingen lopen ernstig uit de hand: het boek overstijgt alle genres. Het krijgt een titel mee uit de alchemie: 'Het Grote Werk'. Dat was vorig jaar (2021).

Hier lopen de vrienden in de voetsporen van een bijzondere vrouw. Een vrouw van bij ons, die leefde op een Amerikaans eiland. Ze ontdekken haar monumentale familiechroniek 's *Werelds Doolhof*. Ze bouwen onwillekeurig hun eigen labyrint. Ook daar doet de mens een stap terug uit het centrum der dingen.

TER DIERBARE NAGE DACHTENIS AAN MARGUERITE YOURCENAR

KNOOPPUNTEN

Bart,

Het wezen dat ik met de naam 'ik' aanduid, kwam op een maandag 8 juni 1903 ter wereld.

Zo begint een vrouw van de generatie van onze overgrootmoeder een driedelige autobiografie, die niet over haarzelf gaat. Het eigen leven, alsof het beschreven werd door iemand anders. Ben 'ik' dat? – dat meisje dat op schoot zit van die man met z'n machtige snor, een man uit een vergane wereld. Het gevoel overvalt ons allemaal wel eens. Ons verhaal lijkt even doorbroken: Hoe zijn we van 'daar' naar 'hier' gekomen, van die woensdagmiddag hollend op het dorpsbaantje, niet denkend aan morgen, naar hier op deze trein? Straks speel ik in de sneeuw met 'n kleintje dat nu ook kan hollen. Ben ik dat echt?

Maar de duizeling van deze vrouw is groter. Meer nog dan van de op hol geslagen tijd duizelt ze van de samenstelling van dat ik:

Pris de vertige devant l'inextricable enchevêtrement [wir-war] d'incidents et de circonstances qui plus ou moins nous déterminent tous¹...

Knooppunten zijn we, in een web dat ons allemaal verbindt. Snijd het punt los van het web en ... wat schiet er over? Dat is nochtans wat ze doet, deze vrouw. Ze gaat in een hoek staan tegenover zichzelf: het wezentje dat ze aanduidt in de eerste

persoon. Ze beschrijft het web waarin ze geboren werd. In het eerste deel van haar kroniek, *Souvenirs Pieux* (1974), gaat ze de familie van haar moeder Fernande na, en wat voor familie! – de Cartier de Marchienne heten ze. De naam klinkt je wellicht vertrouwd in de oren. Eén van hen werd een vooraanstaand diplomaat, Emile de C., een broer van haar grootmoeder, haar *grand oncle*.

Het verhaal ontpint zich in het zuiden des lands. Het is er één van gouverneurs en magistraten, pretmakers en martelaren, allemaal familie. Doorheen hun wedervaren wordt de geschiedenis tegen het licht gehouden: het eind van het Prinsbisdom luik, het begin van het kusttoerisme, de schier onuitputtelijke kolenmijnen van de industriële revolutie ...

Men kent twee wezens die zich op een dergelijke wijze met elkaar hebben verbonden pas wanneer men ook de intimiteiten van de slaapkamer kent. Afgaand op het weinige dat ik gis van het liefdesleven van mijn ouders waren zij vrij representatieve vertegenwoordigers van het koppel anno 1900 met zijn problemen en vooroordelen die niet langer de onze zijn.²

Hoe man en vrouw elkaar bejegenden, hoe zij hun plichten vervulden, hoe zij god beleefden (of de goden die stilletjes in zijn plaats waren gekomen), hoe zij hun dagen doorbrachten, in drukke bedrijvigheid, soms in dromen: is dit ‘*la petite histoire*’, of de eigenlijke stof waarvan de geschiedenis is gemaakt en waarop de slagen of omwentelingen slechts geborduurd zijn, als oogverblindend motief? De vrouw die deze vragen stelt, heet Marguerite Yourcenar. In 1903 komt haar grootmoeder, ‘*l’insupportable Noémie*’, vanuit Rijsel aan in Brussel om haar schoondochter Fernande te bezoeken. Fernande staat op het punt te bevallen van de kleine Marguerite.

Ze was het huurrijtuig nog niet uit of Noémie kon al merken hoe de toestand van Fernande was. Voor nummer 193 van de Louizalaan was het wegdek bedekt met een dikke laag stro, bedoeld om het lawaai van de rijtuigen te dempen. Een dergelijke maatregel, gebruikelijk in gevallen van zware ziekte, had de buurt al op de hoogte gebracht van de kritieke toestand van de jonge moeder.³

Een paar dagen later zal Fernande sterven. Zeventig jaar na haar dood zal de dochter stilstaan bij de vrouw uit wie ze voortkomt en die ze nooit heeft gekend.

Zou ik haar graag hebben gezien? Dat is een vraag die onmogelijk kan worden beantwoord wanneer het gaat om mensen die we niet zelf hebben gekend. Waarschijnlijk zou ik voor haar een egoïstische, onnadenkende liefde hebben gevoeld zoals de meeste kinderen, daarna een uit gewoonte geboren genegenheid, met twist doorweven en gaandeweg verzacht door onverschilligheid zoals het geval is voor zoveel volwassenen die hun moeder graag zien. Ik schrijf dit niet om onaangenaam te zijn, maar om onder ogen te zien wat is.⁴

Zo luiden de openingsakkoorden van deze kroniek. Zouden wij vandaag zoiets over onze lippen krijgen? Zouden we het durven? Of hoeft een empathische blik geen sentimentele te zijn? Even gaan haar gedachten uit naar de bedienden die in de keuken hun kommetje soep slurpen, terwijl de dokter in de kamer van de zieke vrouw het onzegbare doet... ‘Zou ik mijn moeder graag hebben gezien?’, vraagt Marguerite Yourcenar. ‘Tja, wie weet ...’ Wat telt is het web waarin wij allemaal gevat zijn. Zelfs haar moeder is er maar een knooppunt in.